

Ekklesia Breda 18 oktober 2020

Serie: Ontmoetingen met een engel – thema: Bileam en zijn ezelin (Numeri 22-23)

Toespraak Franck Ploum

1.

Op slechts twee plaatsen in de bijbel vinden we dieren die kunnen praten. Dat is in het paradijselijke verhaal van Adam en Eva, een slang. En dat is hier in dit al even wonderlijke het verhaal uit Numeri, de pratende ezelin van Bileam. In orthodox-christelijke kringen wordt al eeuwen gediscussieerd of de slang en de ezelin nu wel of niet echt gesproken hebben. Er zijn vele kerkscheuringen uit voortgekomen. Die discussie gaan we hier niet voeren. De bijbel is geen wonderboek waarin dingen gebeuren die niet kunnen. 'Voor God is niets onmogelijk' gaat niet over het laten praten van dieren of het geboren laten worden van kinderen uit onvruchtbaarheid of uit de heilige Geest. De bijbel is een boek met vele verhalen in een scala van genres, en dit is er een van: de fabel of het sprookje. Maar zoals elk sprookje en zeker elke fabel zit er een betekenislaag onder het in eerste instantie wonderlijke of grappige verhaal.

Opvallend is in elk geval het feit dat de twee momenten waarop sprekende dieren ten tonele komen in de bijbel, momenten van cruciaal belang zijn. Bij de slang gebeurt dit op het moment dat de mens op eigen benen moest gaan staan, eigen verantwoordelijk moest gaan nemen. Hier in Numeri nadert het volk het einde van een veertigjarige tocht naar het beloofde land, naar Kanaän. Veertig. Veertig dagen en veertig nachten, veertig jaar. Bijbelse symbool taal voor een leven lang. Een leven lang moet je waakzaam zijn, gevecht leveren soms, de strijd aan gaan zo nu en dan, om dat waar je voor staat en wie je bent overeind te houden, vast te houden of te veroveren. Een beloofd land is nooit eens en voorgoed, is ook niet zo zeer een fysieke geografische plaats, veel meer is het de metafoor voor een plek, een wereld, waarin mensen met elkaar leven in recht en vrede. Het is de plaats waar mensen en God elkaar vinden in hun idealen, het goede leven voor allen.

2.

Er zijn niet alleen mensen die elkaar vinden in het goede, er zijn ook mensen die elkaar vinden in het kwade. Ook in ons land blijken mensen zich te vinden in het kwade. Allerlei sluimerende onvrede binnen bepaalde groepen, wordt via het coronavirus gebundeld. Van ultrarechts, tot complotdenkers en geradicaliseerde boze boeren. Samen trekken zij op tegen de overheid en verzetten zich tegen maatregelen. Angst en verongelijkheid die zichtbaar worden gemaakt in woordelijk en fysiek geweld, dat de saamhorigheid en verbinding ondermijnd.

Hoewel je de angst van de Moabieten best kunt begrijpen, zeker omdat er in het verhaal Numeri sprake is van eerdere volkeren die door het volk Israël zijn verslagen, is ook hier in eerste instantie wel sprake van een coalitie die gesmeed wordt om een ander volk een kopje kleiner te maken. Er staan vreemdelingen aan onze grens. Wat willen ze van ons, waarom komen ze hier naartoe, kunnen we niet regelen dat ze weggaan. Laat ze lekker in hun eigen regio opvang zoeken. En voor je het weet gaan de verhalen over hoe wreed ze zijn en dat ze hun vrouwen onderdrukken en hun kinderen uithuwelijken. En wordt vergeten dat dit wellicht redenen zijn waarom mensen juist hun land van herkomst ontvluchten. Maar koning Balak denk dus in doemscenario's en roept de hulp in van een ziener, een magiër, Bileam, die woonachtig is in Petor en dat ligt in Mesopotamië. Hij moet ze

verjagen door ze te vervloeken. Dit kwaad aan onze grenzen moet met kwaad bestreden worden, want stel je voor straks worden we onder de voet gelopen.

Wat heeft Bileam de ziener gehoord? Waarom wil een niet-jood, zijn oor te luisteren leggen bij de God met de vierletter naam? Dat vertelt het verhaal niet. Je moet niet alles willen weten. Ooit een sprookje gehoord waarin alles logisch klopte en verklaarbaar was? Maar feit is wel dat zieners, magiërs, in de bijbel nogal eens getypeerd worden als mensen met een brede blik op de wereld. Met oog voor het verborgene, grote lijnen en met een antenne voor nieuw begin. Denk aan de drie magiërs op weg naar het pasgeboren kind in het evangelie volgens Matteüs. Ook hier wordt de universaliteit van het Thoraproject - een wereld in gerechtigheid – zichtbaar en zijn het de zieners die als eerste op weg gaan.

Bileam nodigt zijn gasten uit om te blijven overnachten. Hij lijkt zich te realiseren dat een snel antwoord op de uitnodiging niet wijs is en dat hij er een nachtje over moet slapen. Een wijs besluit zoals je van een ziener, een magiër mag verwachten. (Je gunt het iedere koning, zulk een wijsheid, om er nog eens een nachtje over te slapen voordat die het vliegtuig naar Griekenland pakt.) In de bijbel is de nacht altijd een moment van godsontmoeting, van inzicht. *'Gij geeft het uw beminden in de slaap'*, zegt psalm 127. En inderdaad God komt kritische vragen stellen in de nacht: Wie zijn dat en wat willen ze? Weet je wel waar je aan begint. Je kunt toch net zo maar een heel volk vervloeken. Ik heb plannen met dit volk, we zijn bezig met een project van gerechtigheid en vrede voor al wat leeft. Bileam sluit in de nacht een verbond met God en belooft te luisteren naar wat hem ingegeven wordt. Hij belooft alleen nog maar dat woord te spreken.

Maar tegelijk wordt hij uitgenodigd om met de Moabieten mee te gaan en op te trekken tegen de kinderen van Israël. Dat is een vreemde kronkel in het verhaal. Tegelijk weten we allemaal dat dromen voor meerdere uitleg vatbaar zijn en dat je soms ook droomt wat je graag wilt horen en we weten dat in een sprookje lang niet alles logisch is. Ik moest denken aan de situatie dat je als kind iets heel graag wilt. En maar zeuren en zeuren. En als je dat op het goede moment doet, op een moment van zwakte of vermoeidheid bij je vader of moeder dan kan het gebeuren dat er op een gegeven moment klinkt: 'doe wat je niet laten kunt'.

Zoiets moet God dan gedacht hebben, nou ja als je dan persé wilt doe wat je niet laten kunt. En er dan later ook weer spijt van krijgen: waar ben je mee bezig? Waarom ga je met die mensen mee? Tegen de kinderen van het volk? God als ingewikkelde persoonlijkheid.

3.

Om recht te breien dat Bileam toch mee is gegaan moet er dus ingegrepen worden. Een bode wordt gesommeerd, tot drie keer toe, de weg te versperren. Tot drie keer toe, want de ziener blijkt best goed te kunnen horen, maar verder stekeblind te zijn. Kennelijk zit er een gevaar in de undercover expeditie. Namelijk het gevaar dat je toch besmet wordt met de kwade praktijken van degene die je wilt bestrijden. Dat je met goede bedoelingen mee op weg gaat, maar gaandeweg toch in een positie komt waarin je meer en meer je oor te luisteren legt bij degene die bestreden moet worden en dat de stem van rechtvaardigheid op de achtergrond verdwijnt. Je wordt als het ware het kwaad ingezogen en hoe je het ook probeert, je komt er niet meer uit. Het zijn de verhalen van mensen die zich ooit hebben ingelaten met criminele praktijken. 'Ach, één keertje wat geld via jouw rekening naar een andere rekening' of 'even wat pakketjes in je kelder opslaan'. En dan kun je niet meer terug.

Dan zit je in het web en het gaat van kwaad tot erger. Je weet te veel, je mag er niet meer uit. Je komt er nooit meer uit. Je zit op een weg die steeds smaller wordt, je kunt uiteindelijk niet meer links of rechts. Alleen nog maar rechtdoor de fuik in (Num. 22,26).

De bode van de Eeuwige moet Bileam scherp houden en herinneren aan de afspraken die gemaakt zijn. Maar hij zit er al te diep in om nog scherp te kunnen zien. Hij slaat de boodschapper onbewust van zich af via de ezelin. Hij wil kosten wat het kost zijn weg voortzetten. Maar dan wordt het God te gortig. Stille hints werken niet meer, het einde van de diplomatieke benadering is gekomen: God spreekt via de ezelin die de ware ziener blijkt te zijn. De ezelin was wellicht niet bij de nachtelijke gesprekken betrokken, maar blijkt te midden van deze expeditie van het kwaad, te staan voor recht en rechtvaardigheid. De ezel wordt instrument van Gods woord. 'Bileam waar ben je mee bezig. Zie je niet dat je het kwaad ingetrokken wordt. Deze weg gaat doodlopen. Kom tot inkeer. Keer terug op je schreden en blijf scherp. Je bent de infiltrant en niet de tochtgenoot van de Moabieten.' Eindelijk gaat de ziener niet langer alleen maar horen, hij gaat ook zien. Hij gaat zien in welke mechanismen hij terecht is gekomen en welke gevaren er op de loer liggen.

4.

Zoals het hoort in een sprookje: eind goed al goed. Bileam vervloekt het volk niet, maar zegent het volk. Tot ontsteltenis van Koning Balak. *De mol* maakt zich bekend. Uiteindelijk zal de ziener die tot drie keer toe niet zag, het volk drie keer zegenen, vanaf drie verschillende plaatsen. Daarmee verschaft hij het volk vrije doortocht en kan het bevrijdingsproject dat in angstland Egypte is begonnen worden voortgezet.

Niets kan het bevrijdingsproject in de weg staan, elk obstakel kan overwonnen worden, op de weg naar dat metaforisch beloofde land van recht en vrede. Maar we moeten wel goed blijven zien wat er van ons gevraagd wordt en dat we vasthouden aan onze keuzes en dat we loslaten dat het alleen ons zou betreffen. In alle volken, in alle landen, in alle talen wordt gezocht naar het land van melk en honing en willen mensen wegtrekken uit kwaad en geweld. Wereldwijd zijn er bondgenoten te vinden die enerzijds net zo worstelen als wij, maar tegelijk net als wij met vallen opstaan voortgaan en vasthouden aan wat goed is, vrijheid schept.

Zeg amen – dat het zo moge zijn.